מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי לֵב

סֵפֶר הַמַּדָּע

וְהוּא

סֵפֶר רִאשׁוֹן

הִלְכוֹתָיו חֲמִשָּׁה. וְזֶה סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה
ב. הִלְכוֹת דֵּעוֹת
ג. הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה
ד. הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְחֻקּוֹת הָעַכּוּ"ם
ה. הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

יֵ"שׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת. שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר זוּלָתִי ה'. ג) לְיַחֲדוֹ. ד) לְאַהֲבוֹ. ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ. ו) לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ. ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם. ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ. י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ:

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדָּבֵק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֶת רֵעִים. ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים. ו) לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֻמְלָלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר:

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) לִלְמֹד תּוֹרָה. ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ:

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְחֻקּוֹתֵיהֶם

ה) שֶׁלֹּא יִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ. ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל לְעַצְמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים. ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת אֲפִלּוּ לְנוֹי. ט) שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ אֲחֵרִים אַחֲרֶיהָ. י) לִשְׂרֹף עִיר הַנִּדַּחַת. יא) שֶׁלֹּא לִבְנוֹתָהּ. יב) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מִכָּל מָמוֹנָהּ. יג) שֶׁלֹּא לְהָסִית יָחִיד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְעָבְדָהּ. יד) שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמֵּסִית. טו) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב שִׂנְאָתוֹ. טז) שֶׁלֹּא לְהַצִּילוֹ. יז) שֶׁלֹּא לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. יח) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה. יט) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ. כ) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִן הַמִּתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ. כא) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בַּשֶּׁקֶר וַאֲפִלּוּ בְּשֵׁם הַשֵּׁם. כב) שֶׁלֹּא לָגוּר מֵהֲרִיגַת נְבִיא שֶׁקֶר. כג) שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. כד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹב. כה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת יִדְּעֹנִי. כו) שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ. כז) שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה. כח) שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲווֹת עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית. כט) שֶׁלֹּא לִטַּע אֲשֵׁרָה. ל) לְאַבֵּד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ. לא) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ. לב) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בְּצִפּוּי נֶעֱבָד. לג) שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. לד) שֶׁלֹּא לָחֹן עֲלֵיהֶן. לה) שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ. לו) שֶׁלֹּא לְהִדַּמּוֹת בְּמִנְהֲגוֹתָם וּבְמַלְבּוּשָׁם. לז) שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ. לח) שֶׁלֹּא לִקְסֹם. לט) שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן. מ) שֶׁלֹּא לַחְבֹּר חֶבֶר. מא) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים. מב) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּאוֹב. מג) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּיִדְּעוֹנִי. מד) שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף. מה) שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת רֹאשׁ. מו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן. מז) שֶׁלֹּא יַעְדֶּה אִישׁ עֲדִי אִשָּׁה. מח) שֶׁלֹּא תַעְדֶּה אִשָּׁה כְּלֵי זַיִן וַעֲדִי אִישׁ. מט) שֶׁלֹּא לִכְתֹּב קַעֲקַע. נ) שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד. נא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קָרְחָה עַל מֵת:

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

יֵ"שׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת. שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פְּרָטָן:

א) לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר זוּלָתִי ה'. ג) לְיַחֲדוֹ. ד) לְאַהֲבוֹ. ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ. ו) לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ. ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם. ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ. י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ:

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן. וְהוּא מַמְצִיא כָּל נִמְצָא. וְכָל הַנִּמְצָאִים מִשָּׁמַיִם וָאָרֶץ וּמַה שֶּׁבֵּינֵיהֶם

פירוש

ספר ראשון והוא ספר המדע. קראו ספר המדע לפי שכלל בו המצות התלויות במחשבה ובמדע ובדעות. והלכות ראשונות הלכות יסודי התורה קראן כך לפי שהמצוות הנכללות בהן הן עיקר התורה ויסודותיה. שאם לא יתאמת מציאות השם שהוא יודע מעשה בני אדם לא תהיה האמנה בתורה. ולפיכך קורין למי שאינו מודה במציאות השם כופר בעיקר משום שהאל יתברך הוא עיקר הכל. וטעם המצות הנכללות בהלכות יסודי התורה ידוע שעיקר הדת לידע שיש שם אלוה שאין עמו אלוה אחר. ונכלל תחת ידיעת שתי מצות אלו ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה שמידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל. ואחר שיתאמת בלב מציאות הבורא ושאין כמוהו בעולם ראוי לאהוב וליראה ממנו ולקדש שמו ולשמוע משלוחיו הנביאים. והמצות נחלקים לשני חלקים. האחד מצות שבין אדם למקום. והשני מצות שבין אדם לחבירו. והתחיל בזו ההלכה במצות שבין אדם למקום: ועתה נחזור לבאר דברי הגאון ז"ל:

פ"א א יסוד היסודות ועמוד החכמות וכו'. כשתתבונן ארבע מלות שבתחלת תיבות אלו תמצאם יהו"ה. ואפשר שהגאון ז"ל כונתו היתה לזכור השם המפורש ברמז בתחלת חבור זה. והודיענו שבתחלה חייב אדם לידע שיש שם אלוה מצוי. ואמר מצוי ולא זכר לו תאר אחר זולתי המציאות. פירוש מצוי מחוייב המציאות. לפי שכל דבר שנרצה לידע מהותו לא נדע אותו אלא מגבולו והקב"ה אין לו גבול שהגבול הוא המורכב מן הסוג הקרוב וההבדל. והקב"ה אין לו סוג שיכלל תחתיו לפיכך לא נוכל להשיג מהותו אלא נאמר שהוא מצוי ומציאותו היא מהותו ואינה תוספת על מהותו. ואחר שנאמר שהוא מצוי נאמר שהוא ראשון כלומר שלא קדמו שום דבר מפני שאין לו תחילה ולא עילה: **והוא ממציא כל נמצא וכו'.** זה מורה על חידוש העולם כולו כלומר שכל הנמצא מן המלאכים ומן הגלגלים ומן העולם השפל הוא חדש והקב"ה הוא עילתו והוא שהמציאו מן ההעדר הגמור ואין לנו ראשון שלא קדמו שום דבר שבעולם אלא הקב"ה לבדו: **ודע** שהעיקרים שאנו צריכים להאמין בהם בידיעת הבורא ארבעה עיקרים. והם שהוא מצוי. ושהוא אחד. ושאינו גוף ולא כח בגוף. ושהעולם חדש והקב"ה חדשו. ושלשת העיקרים הראשונים כבר זכרו להם הפילוסופים ראיות ברורות. והעיקר הרביעי נחלקו בו ולא נמצאו עליו מופתים לפיכך ראוי שנאמין בו מדרך הקבלה. והראיות שזכרו אותם הפילוסופים על שלשת העיקרים הרבה אבל ידיעתן על בוריין צריך הקדמות רבות וזמן ארוך. אבל ראיתי לזכור מופת אחד או שנים על כל עיקר מהשלשה כדי שיהיה סעד וחזוק למבין. ואע"פ שאנו חייבין להאמין בכל אלו הדברים מצד הקבלה ולא יהיה בלבנו ספק בהן. כשנשמע מופת על אחד מאלו העיקרים יסמך הלב בו ותתחזק האמונה, כמו שהמאמין בשני מופתים האמונתו חזקה מן המאמין במופת אחד והמאמין בשלשה יתר מן המאמין בשנים: **דבר ידוע** שדבר שאינו גוף ולא כח בגוף לא נוכל להשיגו אלא ממעשיו ופעולותיו. הבינונו בזה. הגלגל מצאנו שהוא סובב תמיד נאמר שזה הגלגל אינו יוצא משני פנים או שהוא הווה ונפסד או לא. אם הוא הווה ונפסד ממציאו אחר ההעדר הוא האל ית' והוא מצוי מחוייב המציאות לא גוף ולא כח בגוף שאם היה ממציאו גוף הגוף גם כן מורכב וכל מורכב יש לו עילה ועילתו אם היא מורכבת חזר הדין לפיכך יכלה לממציא שאין לו עילה והוא האל ית'. וגם ממציא אינו דבר אפשרי שהאפשרי יש לו עילה וכל שיש לו עילה אינו מחוייב המציאות הילכך א"א שיהיה ממציא העולם אלא מצוי מחוייב המציאות. ואם אינו הווה ונפסד הרי הוא מתנועע תמיד וכל מתנועע יש לו מניע. ואם מניעו גוף הרי גוף גם כן מתנועע בעת שיניע הילכך יהיה מניעו לא גוף ולא כח בגוף. הרי נתבאר על שני הפנים שיש שם מצוי מחוייב המציאות והוא שברא הגלגל וכל מה שבתוכו או המניע הגלגל והוא עילתו על דעת הפילוסופים. וזה המצוי המחוייב המציאות א"א שיהיה שנים או יותר על שנים שאם היו שנים כל אחד מהם מחוייב המציאות ואין אחד מהם עילה לשני יהיה להם דבר שנשתתפו בו, ויהיה כמין הכולל למה שתחתיו ויהיה להם דבר שנפרד בו האחד מחבירו ודבר שנשתתפו בו חוץ מדבר שנפרדו בו, יתחייב מזה שיהיה כל אחד מהם מורכב משני עניינים ומחוייב המציאות הוא פשוט פישוט אמיתי לא מורכב הילכך לא יהיה אחד מהם מחוייב המציאות. ואחר שנתבאר שמחוייב

כסף משנה

פ"א א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. מלת שם שכתב כאן רבינו אינו מורה על מקום שהוא יתעלה אין לו מקום אבל מלת שם פה היא כפ"א רפה בלשון ישמעאל. ודומה לזה מ"ש בפרק ג' מהלכות תשובה. שלשה הם הנקראים אפיקורוסים האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע. ובפרק ה' מהלכות תעניות יש שם ימים וכו'. ועוד יש לפרש פה מלת שם לומר שהוא יתעלה נמצא בכל מקום כדכתיב מלא כל הארץ כבודו:

לֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ: ב וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁהוּא אֵינוֹ מָצוּי אֵין דָּבָר אַחֵר יָכוֹל לְהִמָּצְאוֹת: ג וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁאֵין כָּל הַנִּמְצָאִים מִלְּבַדּוֹ מְצוּיִּים הוּא לְבַדּוֹ יִהְיֶה מָצוּי. וְלֹא יִבָּטֵל הוּא לְבִטּוּלָם. שֶׁכָּל הַנִּמְצָאִים צְרִיכִין לוֹ וְהוּא בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם וְלֹא לְאֶחָד מֵהֶם. לְפִיכָךְ אֵין אֲמִתָּתוֹ כַּאֲמִתַּת אֶחָד מֵהֶם: ד הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת. הוּא לְבַדּוֹ הָאֱמֶת וְאֵין לְאַחֵר אֱמֶת כַּאֲמִתָּתוֹ. וְהוּא שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ. כְּלוֹמַר אֵין שָׁם מָצוּי אֱמֶת מִלְּבַדּוֹ כְּמוֹתוֹ: ה הַמָּצוּי הַזֶּה הוּא אֱלֹהֵי הָעוֹלָם אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְהוּא הַמַּנְהִיג הַגַּלְגַּל בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וְתַכְלִית. בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ הֶפְסֵק. שֶׁהַגַּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּסֹּב בְּלֹא מְסַבֵּב. וְהוּא בָּרוּךְ הוּא הַמְסַבֵּב אוֹתוֹ בְּלֹא יָד וּבְלֹא גוּף: ו וִידִיעַת דָּבָר זֶה [א]מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכָל הַמַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר חוּץ מִזֶּה. עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי. וְכוֹפֵר בָּעִקָּר שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ: ז אֱלוֹהַּ זֶה אֶחָד הוּא וְאֵינוֹ שְׁנַיִם וְלֹא יָתֵר עַל שְׁנַיִם. אֶלָּא אֶחָד. שֶׁאֵין כְּיִחוּדוֹ אֶחָד מִן

א סמ"ג לאוין א:

המציאות א"א שיהיה מחובר משני ענינים יתחייב מזה שא"א שיהיה גוף שהגוף מורכב מגולם וצורה וישתתף עם שאר הגופים בענין הגופניות: מופת אחר דבר ידוע שהעולם מצוי וכל המצויים לא יצאו משלשה חלקים, או כולם הוים ונפסדים. או כולם אינם הוים ונפסדים. או מקצתם הווה ונפסד ומקצתם אינו הווה ונפסד. א"א שיהיו כולם הוים ונפסדים שא"כ יהיה כל מצוי אפשר לו ההויה וההפסד. והאפשרות במין א"א שלא יהיה, יתחייב שיפסיד כל מצוי. ואם יפסדו כולם לא יהיה דבר מצוי והרי אנו מצויים ורואים דברים רבים מצויים. החלק השני שאינם כולם הוים ונפסדים ג"כ שקר שהרי אנו רואים מצויים רבים הוים ונפסדים. נשאר החלק השלישי שיהיה מקצתם אינו הווה ונפסד והדבר שאינו הווה ונפסד אם יש לו עילה אע"פ שעילתו מחוייבת המציאות הוא אפשרי המציאות לפיכך תהיה העילה ההיא מחוייבת המציאות. היוצא מזה המופת שמאחר שיש שם דברים הוים ונפסדים ודבר שאינו הווה ונפסד עילה להווה ונפסד והעילה אם יש לה עילה תהיה אפשרית וזה לא ימשך לאין קץ אלא בסוף יכלה לעילה שאינה הווה ונפסדת ואין לה עילה והיא מחוייבת המציאות והוא האל ית'. וכבר התבאר שמחוייב המציאות א"א שיהיה גוף וגם לא יהיה כח לגוף שכח הגוף כלה בכליון הגוף ומחוייב המציאות לא יכלה. הרי נתבארו שלשה העיקרים והם. שהוא מצוי. ושהוא אחד. ושאינו גוף ולא כח בגוף. והעיקר הרביעי והוא שהעולם חדש לא נמצא עליו מופת אמיתי לפיכך אנו מחוייבים שנאמין בו מדרך הקבלה קבלת הנבואה שהנבואה למעלה מן המופת. ולפיכך אמר שמיסודי הדת לידע שיש שם מצוי ראשון הוא ממציא כל נמצא, ואחר שנאמין שהוא ממציא כל נמצא יהיו כל הנמצאים מן שמים וארץ לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות וכו'. כלומר שאחר שנתברר שהוא ממציא כל נמצא והוא עילה אמתית להם אם יעלה על הדעת שאין שם עילה לא יהיה עלול. אבל אם יעלה על הדעת שאין שם עלול כלומר שאבד העלול לא תאבד העילה שאינה מתבטלת בבטול העלול:

ג שכל הנמצאים צריכין לו והוא אינו צריך להם וכו'. אמר בתחלה ולא יבטל הוא לבטולם אבל הם בטלים לבטולו שכל מצוי שיש עילה למציאותו אין עילת מציאותו היא עילת קיומו, שהבונה הוא עילה פועלת לבנין ואם ימות הבונה לא יפסד הבנין שקיום הבנין יש לו עילה זולת עילת הוייתו. והקב"ה הוא ממציא כל לו והוא אינו צריך להם ולפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם שכל הנמצאים אפשריים והוא מחוייב המציאות ומחוייב המציאות לא ידמה לאפשרי המציאות:

ה המצוי הזה הוא אלוה העולם וכו'. פי' אלוה שליט ומושל והוא נעבד אדון כל הארץ וגם הוא אדון השמים, אלא צחות לשון שצירף לארץ לשון אדנות ולגלגל הנהגה, והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ וזכר המופת על זה שהגלגל סובב תמיד ויתחייב מזה שיהיה הכח המסבבו אין לו הפסק ואפילו על דעת האומר שהעולם חדש ואפשר שיכלה הרי הוא סובב. ואי אפשר שיסוב בלא מסובב: והוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף. כבר זכרנו זה למעלה שאם היה מסבב הגלגל גוף גם כן הוא מתנועע בעת שיניע הילכך יכלה למניע שאינו מתנועע והוא האל שמניע הגלגל בשפע מלפניו. וזהו ענין מאמרו בלא יד ולא גוף:

ו וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. מלת אנכי מורה על המציאות וה' הוא השם המפורש יהו"ה יתברך המורה על חייב המציאות. אלהיך אחר שיתאמת אצלינו מציאות הבורא ושהוא מחוייב המציאות ראוי לנו שנעשה אותו אלוה עלינו כלומר שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו שכן קבלו אבותינו אברהם יצחק ויעקב אלהותו עליהם ונקרא אלהיהם לעולם שנאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכו' וישראל ג"כ קבלו אלהותו עליהם כמו שקבלו אבותינו כשאמר להם ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה. כלומר שתעבדו אותי ואהיה לכם לאלוה ולא תהיו ככל העמים שכל עם יש לו אלוה מן המלאכים או הגלגלים אבל אני רוצה לקרב אתכם אלי ואהיה לאלוה לכם: **וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה וכו'.** כלומר כל המעלה על דעתו שיש לעולם כולו אלוה חוץ מהשם יתברך עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. כלומר בעוד שאני מצוי ובכבודי מלא העולם כמו שאמר הנביא העם המכעיסים אותי על פני: **וכפר בעיקר.** פי' כפר בשם שהוא עיקר העולם כלומר עילתו האמתית שהכל תלוי בו שהוא עילת מציאות הכל ועילת קיומו:

ז אלוה זה אחד הוא אינו שנים ולא יתר על שנים וכו'. כבר הקדמנו שנתבאר במופת אמתי שהשם מחוייב המציאות ואינו גוף ולא כח בגוף. הודיענו שידענו זה מדרך הקבלה שהודיענו משה רבינו ואמר לנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פירושו השם שהוא אלהינו הוא אחד. ולפי שמלת אחד תאמר על ענינים הרבה ואין אחד [illegible] אלא השם שאין כיחודו אחר זולתו:

הָאֲחָדִים הַנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם. לֹא אֶחָד כְּמִין שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֲחָדִים הַרְבֵּה. וְלֹא אֶחָד כְּגוּף שֶׁהוּא נֶחֱלָק לְמַחְלָקוֹת וְלִקְצָוֹת. אֶלָּא יִחוּד שֶׁאֵין יִחוּד אַחֵר כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. אִלּוּ הָיוּ אֱלוֹהוֹת הַרְבֵּה הָיוּ גּוּפִין וּגְוִיּוֹת. מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַנִּמְנִים הַשָּׁוִין בִּמְצִיאוּתָן נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה אֶלָּא בַּמְּאֹרָעִין שֶׁיֶּאֶרְעוּ בַּגּוּפוֹת וְהַגְּוִיּוֹת. וְאִלּוּ הָיָה הַיּוֹצֵר גּוּף וּגְוִיָּה הָיָה לוֹ קֵץ וְתַכְלִית שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גּוּף שֶׁאֵין לוֹ קֵץ. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לְגוּפוֹ קֵץ וְתַכְלִית יֵשׁ לְכֹחוֹ קֵץ וָסוֹף. וֵאלֹהֵינוּ בָּרוּךְ שְׁמוֹ הוֹאִיל וְכֹחוֹ אֵין לוֹ קֵץ וְאֵינוֹ פּוֹסֵק שֶׁהֲרֵי הַגַּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד. אֵין כֹּחוֹ כֹּחַ גּוּף. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ גוּף לֹא יֶאֶרְעוּ לוֹ מְאֹרְעוֹת הַגּוּפוֹת כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶחֱלָק וְנִפְרָד מֵאַחֵר. לְפִיכָךְ אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה אֶלָּא אֶחָד. וִידִיעַת דָּבָר זֶה [א]מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד: ח הֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוּף וּגְוִיָּה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת. וְהַגּוּף לֹא יִהְיֶה בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת. וְנֶאֱמַר כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה. וְנֶאֱמַר וְאֶל מִי תְּדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה. וְאִלּוּ הָיָה גּוּף הָיָה דּוֹמֶה לִשְׁאָר גּוּפִים: ט אִם כֵּן מַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְתַחַת

א סמ"ג עשין ב טור או"ח סימן סא:

לא אחד כמין וכו'. המין יאמר על שני ענינים. האחד קרוי בלשון ערבי גנס מין אחד. והמין האחר והוא כולל ענינים רבים כמו שתאמר מין החי אחד והוא כולל כל נפש חיה. וגם הוא כולל אחדים הרבה כמו שתאמר מין האדם והוא כולל כל בני האדם. ועל הענין השני אמר שאין הקב"ה כזה המין שהוא כולל אחדים הרבה: **ולא אחד כגוף וכו'.** יש גוף שההרכבה בו גלויה כגון גוף החי שאע"פ שהאדם או הבהמה גוף אחד הוא מורכב מאברים הרבה. וזה ברור למראית העין שהוא מורכב ואינו פשוט. אלא אפילו גוף הגלגל או אחד מהיסודות שנראים למראית העין שהוא אחד ואינו מורכב הוא באמת אינו אחד מפני שהוא מחובר מגולם וצורה והרי הוא שנים: ועוד חולק למחלקות כמו שאמרנו, ולקצות. שהגוף גשם והגשם יש לו שלשה קצות אורך ורוחב ועומק: **אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו וכו'.** דבר ידוע שזה שאנו מתארים השם ואומרים שהוא אחד. לא על דרך האמת אלא על דרך השאלה. מפני שהאחד תחלת המנין והמנין ממאמרות הכמות. והמאמרות כולם מקרים ונופלים ומאורעות פירוש אעראץ ולא יתכן שיהיה לו מקרים. אלא זה שאנו מתארים אחד להורות השכל שאינו שנים ולא יותר על שנים: **אילו היו אלוהות הרבה והיו גופין וגויות וכו'.** גוף וגויה כפל הענין במלות שונות דרך צחות. ושניהם מן הכתוב גופת שאול וגופות בניו ונאמר וגויתו כתרשיש. זה המקום צריך עיון שישאלו אפשר שיהו אלוהות הרבה ולא יהיו גופין שהרי המשכלים הנבדלים הרבה ואינם גופין וגויות והנפשות הרבה ואינן גוף. ויש להשיב שענין דבריו כך אילו היו אלוהות הרבה יהיו גופים. או יהיה אחד עילה לחברו. מפני שכבר נתבאר שחיוב המציאות א"א שימצא לשנים. ואם יהיה האחד עילה לחברו העלול אינו אלוה מפני שהוא אפשרי שהרי יש לו עילה ולפיכך לא יקרא אלוה. וראיה לזה מה שאמר אח"כ שאין הנמנין השוין במציאותם נפרדים זה מזה. פי' השוין במציאותן שאין אחד מהן עילה לחברו שאם היה אחד מהם עילה לחברו אינן שוים במציאות. נחזור לענין. אמר שאין הנמנין השוין במציאותן נפרדים וכו'. פי' אם יהיו שוין במציאות תהיה אמתתם שוה ואם אמתתם שוה במה יפרדו זה מזה. ואם יש להם מאורעות שיפרדו מהם הרי הם גופים. שהמאורעות נשואים וא"א לנשוא בלא נושא. ונושא המאורעות גוף לפיכך היוצא מזה הענין שאם היה האלוהות הרבה והם שוין במציאותן אינם נמנין אלא במאורעות ואילו יש להם מאורעות יהיו גופות: **ואילו היה היוצר גוף וכו'.** זה ענין אחר. ר"ל שהאל אין לו קץ ותכלית והגוף יש לו קץ ותכלית יתחייב מזה שהשם אינו גוף. המופת על הראשון שהשם מחוייב המציאות ומחוייב המציאות אין לו קץ ותכלית שאם יש לו תכלית יהיה לו התחלה ומחוייב המציאות אין לו התחלה. והמופת על השני שהגוף יש לו שלשה מרחקים וכל שיש לו מרחקים יש לו קץ והוא כלה: **וכל שיש לו קץ והתכלית יש לכחו קץ וסוף וכו'.** כלומר האל אינו גוף שאילו היה גוף היה לו קץ וכל שיש לו קץ יש לכחו קץ ותכלית והאל אין לכחו קץ. ובא לתת ראיה על זה ואמר שאנו רואים הגלגל סובב תמיד והאל הוא שמסבב אותו כמו שיתבאר. והואיל והוא סובב תמיד בכח האל אין לכח מסבבו קץ ותכלית. שאילו היה לכח מסבבו קץ לא היה סובב תמיד: **והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות.** כבר נתבאר זה למעלה: **וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר ה' אלהינו וכו'.** ושלש מצות אלו שהם לידע שיש שם אלוה. ושלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר. וליחדו. נתבארו בסוף מסכת מכות:

ח הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגויה וכו'. אחר שביאר מדרך המופתים שאינו גוף חזר להביא ראיה מן הכתוב ואמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. זה הכתוב אינו בתורה אלא הוא בספר יהושע (ב') ויש כתוב אחר בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י') ואין בו בשמים ממעל. וכתוב אחר בתורה יש בו הראיה שבקש להביא והוא וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (שם ד') כלומר שאחר שאמר שהוא בשמים ובארץ אינו גוף. שהגוף אינו בשני מקומות בזמן אחד והואיל ונאמר שהוא בשני מקומות שהן השמים והארץ, כל ענין מאמר הכתוב שהוא בשמים ובארץ ר"ל ממשלתו כלומר שהוא מושל בשמים ובארץ. שאילו היה בשמים ובארץ כפשוטו היה גוף או כח לגוף ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. וזה דבר אמתי שכל גוף יש לו תמונה והשם אמר שבשעה שנגלה להם ושמעו דבריו לא ראו לו תמונה: **ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה.** כלומר שאין דבר בעולם שוה לו ולא דומה לו: **ואילו היה גוף היה דומה לשאר הגופים.** בענין הגופניות:

ט אם כן מה הוא זה שנאמר בתורה ותחת רגליו וכו'. התורה ניתנה לכל המון ישראל אנשים ונשים וטף והשם יודע המחשבות שידע שמאחר שהם גופים מחוברים מארבעה יסודות א"א שישיגו הנפרד על בוריו לפיכך דבר עמהם בלשון שתוכל דעתם לסבול. ואח"כ כשיתבוננו ויבינו וישיגו מאמתת השם מה שיוכלו להשיג.